

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У СФЕРІ ДОНОРСТВА КРОВІ ЗА ЧИННИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Ізбаш К. С., Домброван Н. В.

У статті здійснено аналіз сучасної науково-правової літератури щодо юридичної відповідальності у сфері донорства крові за чинним законодавством України. Визначено основні тенденції розвитку науково-правових досліджень зазначеної проблеми, розглянуто права та обов'язки донорів. Окреслено актуальні питання наукового забезпечення підстав для адміністративної, кримінальної, цивільної, дисциплінарної відповідальності осіб, винних у порушенні прав донорів.

Ключові слова: донор, донорство крові, компоненти крові, медичні працівники, правопорушення, юридична відповідальність.

В статье проведен анализ современной научно-правовой литературы по юридической ответственности в сфере донорства крови с действующим законодательством Украины. Определены основные тенденции развития научно-правовых исследований данной проблемы, рассмотрены права и обязанности доноров. Определены актуальные вопросы научного обеспечения оснований для административной, уголовной, гражданской, дисциплинарной ответственности лиц, виновных в нарушении прав доноров.

Ключевые слова: донор, донорство крови, компоненты крови, медицинские работники, правонарушение, юридическая ответственность.

Izbash K. S., Dombrovan N. V. Conceptual approaches of legal responsibility in the field of blood donation under the current legislation of Ukraine

The article analyzes the modern scientific and legal literature on legal liability in the field of blood donation under current legislation of Ukraine. The main tendencies of development of scientific and legal researches of the specified problem are defined.

It is established that a donor can be any able-bodied citizen of Ukraine over the age of 18 who has undergone an appropriate medical examination and who has no contraindications for blood donation.

Blood sampling from a donor is allowed only if the donor's health is not harmed. For the emergence of a blood donation relationship, the consent of the donor expressed orally is sufficient. According to the personal definition of the donor, the donation of blood and its components can be carried out free of charge or with payment.

Donors who donated blood in the amount of 40 single maximum permissible doses or blood plasma in the amount of 60 single maximum permissible doses, regardless of the time of their donation, acquire the status of "Honorary Donor of Ukraine". Such persons are issued a certificate and awarded the badge "Honorary Donor of Ukraine" in the manner prescribed by the Cabinet of Ministers of Ukraine, and in case of delivery of the maximum allowable doses of blood, may be awarded state awards of Ukraine.

Donor rights and responsibilities are discussed. Topical issues of scientific support of the grounds for administrative, criminal,

civil, disciplinary liability of persons guilty of violating the rights of donors are outlined.

Administrative liability occurs in case of violation of the established procedure for taking, processing, storage, sale and use of donor blood and (or) its components and drugs and provides for liability under Art. 45-1 Code of Ukraine on Administrative Offenses.

Withdrawal of blood from a living person involves criminal liability under Art. 144 "Violent donation" of the Criminal Code of Ukraine.

Medical workers for violation of labor discipline are responsible under Art. 147 of the Labor Code of Ukraine.

It has been proven that the donation of blood and its components is a voluntary act of human will, which consists in donating blood or blood components for further direct use for treatment, manufacture of appropriate drugs or use in research, as well as measures to organize and ensure safety of blood procurement and its components.

Key words: donor, blood donation, blood components, medical workers, offenses, legal liability.

Постановка проблеми та її актуальність. Відмінності в інтерпретації та розумінні щодо поняття донорства крові серед сучасних науковців визнається багатоманітністю причин виникнення, джерел походження, форм прояву та засобів, що у свою чергу визначає об'єктивну необхідність посилення наукового дослідження щодо визначення поняття донорства крові та її компонентів. Клінічне застосування компонентів та препаратів з донорської крові відіграє значну роль у системі сучасної охорони здоров'я. За умови правильного використання воно рятує життя і покращує здоров'я.

Натепер в Україні загострюються проблеми, пов'язані з погіршенням рівня здоров'я населення, що створює безпосередню загрозу генофонду нації. Стан здоров'я населення України та діяльність закладів охорони здоров'я свідчить про незадовільну медико-демографічну ситуацію, низьку народжуваність, зростання смертності, від'ємний природний приріст населення, скорочення середньої очікуваної тривалості життя. Зростають захворюваність і смертність від раку у зв'язку з несприятливою екологічною ситуацією та значним постарінням населення. Важливою проблемою є зростання захворюваності на соціально небезпечні хвороби, хвороби, що передаються статевим шляхом.

Напружена екологічна та санітарно-епідемічна ситуація пов'язана із забрудненням довкілля, в тому числі джерел водопостачання, неочищеними стічними, побутовими та промисловими водами, відходами, незадовільним санітарно-комунальним станом населених пунктів, об'єктів харчування, торгівлі тощо. Виникає потреба щодо створення ефективних заходів для зміцнення здоров'я людей. Одним із таких заходів є вдосконалення правового регулювання юри-

дичної відповідальності осіб, винних у порушенні прав донорів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у розробку досліджуваної проблематики здійснили такі вітчизняні вчені, як: В.Б. Авер'янов, Ю.П. Битяк, Т.О. Коломоєць, І.Б. Коліушко, Р.А. Калужний, С.П. Кисіль, Л.Т. Кривенко, В.І. Олефір, О.В. Сапронов, М.В. Співак, С.Г. Стеценко, В.К. Шкарупа та ін.

Мета статті полягає в дослідженні чинного законодавства України у сфері донорства крові та вдосконаленні правового регулювання юридичної відповідальності осіб, винних у порушенні прав донорів.

Виклад основного матеріалу. Статтею 3 Конституції України проголошено людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю, а також статтею 49 Основного Закону визначено, що кожен має право на охорону здоров'я та медичну допомогу [1]. Ці положення визначають загальні принципи надання медичної допомоги, що дозволяє вважати їх актуальними й у сфері донорства.

У цьому конституційному приписі здоров'я передбачено як первинна і вихідна передумова життєдіяльності кожної людини. Отже, можна виділити право людини на охорону здоров'я як таке, що гарантує її фізичне існування і є умовою забезпечення здійснення всіх інших прав людини.

Основними нормативно-правовими актами сьогодення у сфері охорони здоров'я є: Конституція України, Цивільний кодекс України, Кримінальний кодекс України, Кодекс України про адміністративні правопорушення; закони України: «Основи законодавства України про охорону здоров'я», «Про донорство крові та її компонентів»; розпорядження КМУ «Про затвердження плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року» від 23.11.2015 року № 1393 р.; розпорядження КМУ «Про схвалення Стратегії розвитку національної системи крові на період до 2022 року та затвердження плану заходів щодо її реалізації»; Постанова КМУ «Порядок та умови обов'язкового страхування медичних працівників та інших осіб на випадок інфікування вірусом імунодефіциту людини під час виконання ними професійних обов'язків, а також на випадок настання у зв'язку з цим інвалідності або смерті від захворювань, зумовлених розвитком ВІЛ-інфекції» від 16 жовтня 1998 р. № 1642 тощо.

Систематизуючи міжнародно-правові документи, а саме: Міжнародний кодекс медичної етики 1949 р., Європейську угоду «Про обмін лікувальними субстанціями людського походження», Гельсінську декларацію рекомендацій для лікарів, що проводять біомедичні дослідження над людиною 1964 р., Європейський кодекс соціального забезпечення, прийнятий 16 квітня 1964 р., Декларацію стосовно трансплантації органів людини 1987 р., варто зазначити, що дане питання є актуальним не тільки в Україні щодо донорства крові, а також в інших зарубіжних країнах. Для вирішення проблем у цій сфері є обов'язкове тестування на інфекційні хвороби, особливо на СНІД донорами крові та кров'яних фракцій.

Для проведення повноцінного дослідження в цьому напрямі насамперед слід звернутися до визначення поняття «донорство». В юридичній енциклопедії «донорство» (походить від англійського *donor* - жертвувач, від лат. *donare* - дарувати, жертвувати) визна-

чено як добровільний акт волевиявлення людини, що полягає у даванні крові або її компонентів для подальшого безпосереднього використання їх для лікування, виготовлення відповідних лікарських препаратів або використання в наукових дослідженнях [18]. Аналогічне визначення надається у ст. 2 «Принципи донорства крові та її компонентів» Закону України «Про донорство крові та її компонентів» [6].

Досліджуючи визначення «донорства крові та її компонентів», звернемо увагу на сучасні доктринальні підходи. Американські вчені наводять власне визначення донорства крові та її компонентів: «донорство крові та її компонентів є добровільним актом допомоги здорової людини (донора) хворому, що полягає в наданні частини своєї крові або тканини для лікувальних цілей» [10]. І.Н. Мокєєв дотримується такої ж точки зору з цього питання [13].

Сьогодні немає єдиної думки серед науковців щодо визначення сутності донорства крові та її компонентів. Одні науковці вважають, що донорство крові та її компонентів - це добровільний акт людського волевиявлення [8; 10]. Інші передбачають донорство як комплекс заходів, які проводяться з науково-дослідними, організаційними цілями [9].

Деяко інше тлумачення суті донорства крові та її компонентів у визначенні І.Я. Сенюти. Вона визначає, що «донорство - це добровільна здача крові та її компонентів донорами, а також заходи, спрямовані на організацію та забезпечення безпеки заготівлі крові та її компонентів [15]. Порівнюючи це визначення з дефініцією зарубіжних авторів, можна зробити висновок про його більшу чіткість і змістовність, однак і воно не є бездоганим [10].

На нашу думку, донорство крові та її компонентів це - добровільний акт волевиявлення людини, що полягає в донорстві крові або компонентів крові для подальшого їх застосування для лікування та виготовлення відповідних лікарських препаратів або використання в наукових дослідженнях, а також заходи, спрямовані на організацію та забезпечення безпеки заготівлі крові та її компонентів.

Закон України «Про донорство крові та її компонентів» вказує, що донором може бути будь-який дієздатний громадянин України віком від 18 років, який пройшов відповідне медичне обстеження, і в якого немає протипоказань щодо надавання крові [6]. Взяття крові в донора дозволяється лише за умови, що здоров'ю донора не буде заподіяно шкоди. За особистим визначенням донора давання крові та її компонентів може здійснюватися безоплатно або з оплатою.

Згідно зі ст. 124 Кодексу законів про працю України для донорів установлені гарантії, що стосуються збереження середнього заробітку за дні обстеження і здавання крові та надання відпочинку [2]. Особа, яка є донором крові та її компонентів, у день донорства крові звільняється від роботи на підприємстві, в установі, організації зі збереженням за ним середнього заробітку. Проте існують випадки, за яких у керівника є право не відпускати даного працівника з робочого місця - коли відсутність такого працівника може призвести до загрози життю чи здоров'ю людей, до невиконання завдань, пов'язаних із забезпеченням оборони, безпеки держави та громадського порядку, до суттєвої матеріальної шкоди або інших тяжких наслідків [5; 6].

Донори, які безоплатно здали кров у кількості 40 разових максимально допустимих доз або плазму крові в кількості 60 разових максимально допустимих доз, незалежно від часу їх здачі, набувають статусу «Почесного донора України». Таким особам видається відповідне посвідчення і вручається нагрудний знак «Почесний донор України» в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, а у випадку здачі максимально допустимих доз крові можуть бути нагороджені державними нагородами України.

Однак відповідно до Стратегії розвитку національної системи крові в Україні передбачено впровадити в Україні безоплатне добровільне донорство крові, як це відбувається у всіх розвинених країнах світу і, зокрема, в Європейському Союзі. Вперше буде впроваджено єдиний національний реєстр донорів та електронну медичну інформаційну систему в установах системи крові та закладах охорони здоров'я для оперативного контролю обігу компонентів крові. Стратегія також включає проведення загальнонаціональних інформаційно-просвітницьких кампаній для популяризації добровільного безоплатного донорства крові.

Відповідно до Закону України «Про донорство крові та її компонентів» особи, винні в порушенні прав донорів, а саме порядку взяття, переробки, зберігання, реалізації та застосування донорської крові, її компонентів та препаратів, порядку контролю за безпекою та якістю донорської крові, її компонентів, препаратів та відповідних консервуючих розчинів, порядку обміну донорською кров'ю, її компонентами і препаратами та вивезення їх за межі України, порядку медичного обстеження донора перед даванням крові та її компонентів, несуть встановлену законодавством дисциплінарну, адміністративну, цивільно-правову чи кримінальну відповідальність.

Внесення до Кримінального кодексу (далі - КК) України норми, що передбачає кримінальну відповідальність за насильницьке донорство, стала логічним продовженням розвитку законодавства у сфері донорства крові.

Аналіз злочину, передбаченого ст. 144 «Насильницьке донорство» КК України, дозволяє стверджувати, що воно характеризується вилученням крові в живої людини. Тобто є грубим порушенням принципу добровільності донорства - ігноруванням або фальсифікацією волі особи задля використання її як донора. На нашу думку, для чинної редакції статті більш точним у цьому випадку є заголовок «Незаконне використання особи як донора» [4].

Законом України «Про донорство крові та її компонентів» встановлено, що для виникнення відносин донорства крові досить згоди донора, вираженої в усній формі. Це пояснюється тим, що кров є регенеративним матеріалом організму, який досить швидко відновлюється, й вилучення крові у кількості, встановленій МОЗ України, не заподіює організму людини суттєвої шкоди.

Як приклад можна навести положення кримінального права Німеччини, де обман розглядається як повідомлення неправильних фактів чи їхнє перекручування, або приховування справжніх фактів, що вводить в оману потерпілого і підтримує цю оману [17, с. 318]. У деяких зарубіжних країнах обман розглядається як обставина, що обтяжує кримінальну відповідальність, наприклад у КК Іспанії [16, с. 152]. Вилучення крові без

згоди донора шляхом застосування насильства настає за ч. 1 ст. 144 КК України. Якщо ж така дія вчинена стосовно особи, яка не була спроможна висловити свою згоду, оскільки перебувала в безпорадному стані, вона кваліфікується за ч. 2 цієї статті. У кримінальному праві стан потерпілої особи розглядається як безпорадний, якщо вона внаслідок малолітнього чи похилого віку, фізичних вад, розладу психічної діяльності, хворобливого чи непритомного стану або з інших причин не могла розуміти характеру та значення вчинюваних з нею дій або не могла чинити опір [4].

У сучасних кримінально-правових дослідженнях проблем донорства слушно наголошується, що в чинній редакції ст. 144 КК України не дозволяє належним чином реагувати на інші форми грубого порушення порядку вилучення або використання донорської крові (вилучення крові в особи, яка має протипоказання до донорства, неповідомлення донором перед вилученням крові відомих йому даних про перенесені та наявні в нього захворювання, вилучення крові чи її компонентів у донора без його попереднього медичного обстеження чи з порушенням порядку такого обстеження, вилучення об'єму крові, що перевищує максимально допустиму дозу тощо) [11, с. 218; 12, с. 259].

Заподіяння тяжкої шкоди здоров'ю (вилучення великої кількості крові, яке потягло розлад здоров'я особи, поєданого зі значною стійкою втратою працездатності не менш ніж на одну третину, зараження особи ВІЛ чи іншою невиліковною інфекційною хворобою, венеричною хворобою тощо) у разі насильницького або обманного вилучення крові у потерпілого з метою використання його як донора слід визнати особливо кваліфікуючою ознакою вказаного злочину - тяжким наслідком.

Виходячи з викладеного, можна стверджувати, що загальною властивістю суспільно небезпечного діяння як ознаки передбаченого ст. 144 КК України злочину є протиправне примусове вилучення крові людини.

Норми адміністративного права посідають важливе місце серед інших правових норм, які регулюють відносини у сфері охорони здоров'я населення. Саме тому адміністративно-правове регулювання цих відносин є важливим складником формування і реалізації державної політики у сфері донорства, враховуючи, що адміністративно-правова норма - це загальнообов'язкове правило поведінки, що встановлене державою з метою регулювання суспільних відносин, які є предметом адміністративного права, і забезпечене засобами державного примусу. Звідси випливає, що заходи адміністративної відповідальності у сфері охорони здоров'я населення є юридичним результатом реагування на особливий вид правопорушень у сфері донорства крові та підставою для адміністративної відповідальності.

Порушення адміністративно-правових норм слугує найважливішим юридичним засобом забезпечення їх реального виконання, дотримання і застосування, оскільки адміністративним правопорушенням визнається протиправна, винна дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління, і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність [8, с. 110; 9, с. 132].

Порушення встановленого порядку взяття, переробки, зберігання, реалізації і застосування донорської

крові та (або) її компонентів і препаратів (ст. 45-1) знаходяться в главі 5 розділу II Особливої частини КУпАП «Адміністративні правопорушення в галузі охорони праці і здоров'я населення». Об'єктом правопорушення є встановлений порядок взяття, переробки, зберігання, реалізації і застосування донорської крові та (або) її компонентів і препаратів [3]. Такий порядок регулюється Законом України «Про донорство крові та її компонентів» від 23.06.1995 р. та Основами законодавства України про охорону здоров'я [6].

Спеціалізовані установи й заклади переливання крові та відповідні підрозділи закладів охорони здоров'я України здійснюють взяття, переробку і зберігання донорської крові та її компонентів, а також реалізацію та виготовлення з них препаратів. Застосування компонентів та препаратів із донорської крові призначається для пацієнтів з анеміями, онкологічними захворюваннями, гемофіліями, тромбоцитопеніями, хворобами нирок, печінки, важкими інфекційними захворюваннями. Головна проблема полягає у відсутності в закладах охорони здоров'я організації надання трансфузійної допомоги та невмінні розрахувати обсяги крововтрати й, відповідно, необхідних інфузійно-трансфузійних середовищ для корекції. Виготовлені препарати з донорської крові та її компонентів можуть здійснювати суб'єкти підприємницької діяльності, які мають відповідну ліцензію.

Донорська кров та її компоненти можуть бути вивезені за межі України для одержання з них препаратів, які в Україні не виготовляються. Відповідно до міжнародних норм щодо експорту та імпорту крові за умови необхідності цих препаратів для потреб системи охорони здоров'я є обов'язкове повернення їх в Україну або в обмін на нові технології виробництва препаратів із донорської крові, що встановлюється Кабінетом Міністрів України. Передача донорської крові, її компонентів та препаратів за кордон здійснюється в рамках гуманітарної допомоги та у випадках надзвичайних ситуацій за рішенням Кабінету Міністрів України. Компоненти та препарати донорської крові дозволяється реалізовувати за межами України лише за умови повного забезпечення ними потреб охорони здоров'я населення України та наявності спеціального дозволу Кабінету Міністрів України.

Обсяги обов'язкового забезпечення потреб охорони здоров'я населення донорською кров'ю, її компонентами і препаратами, зокрема з урахуванням необхідності створення їх відповідних резервів на випадок визначених законом ситуацій, щорічно визначаються і затверджуються Кабінетом Міністрів України.

Відповідно до рекомендацій Всесвітньої організації охорони здоров'я кількість донацій донорської крові на рік не менше 1 млн 386 тис. В Україні за 2017 рік ця кількість становить лише 581 тис. донацій, тобто у 2,5 рази менше [7]. Але попри дефіцит донорської крові та її компонентів щороку значні обсяги крові та її препаратів утилізуються через закінчення термінів придатності. Головною причиною такої ситуації - відсутність координації між регіонами: тоді коли одна область може мати надлишок доз еритроцитів, плазми та тромбоцитів, в іншій цих компонентів може катастрофічно не вистачати. Зміна системи та підходів до формування потреби дозволить уникнути такої ситуації в майбутньому.

Щодо осіб, винних у порушенні прав донорів, встановлено, що відповідно до ст. 147 КЗпП України за порушення трудової дисципліни до медичних працівників може бути застосований тільки один із таких заходів стягнення, а саме догана або звільнення [2]. Однак чинним законодавством, статутами і положеннями про дисципліну можуть бути передбачені для окремих категорій медичних працівників інші дисциплінарні стягнення.

Із цього випливає, що притягнення особи до дисциплінарної відповідальності є правом установи, підприємства, організації, де працює медичний працівник, а не його обов'язком. Також винесення медичному працівникові догани позбавляє можливості застосувати до працівника ще й такий вид дисциплінарного стягнення, як звільнення за одне і теж дисциплінарне правопорушення (ч. 2 ст. 149 КЗпП України). Згідно зі ст. 148 КЗпП України дисциплінарне стягнення застосовується власником або уповноваженим ним органом (якому надано право прийняття на роботу) безпосередньо за виявленням проступку, але не пізніше одного місяця з дня його виявлення, не рахуючи часу звільнення працівника від роботи у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю або його перебуванням у відпустці. При цьому дисциплінарне стягнення не може бути накладене пізніше шести місяців із дня вчинення проступку.

Слід зазначити, що трудовим законодавством чітко визначено, що трудовим правопорушенням та за яких умов допускається застосовувати такий вид дисциплінарного стягнення до медичного працівника, що порушує права донорів, як звільнення, адже у ст. 40 та 41 КЗпП України наведено вичерпний перелік підстав для розірвання трудового договору за ініціативою роботодавця.

У випадках розірвання трудового договору за ініціативою роботодавця законодавством встановлено ряд гарантій для працівника, в тому числі у разі звільнення медичного працівника за порушення ним трудової дисципліни. Так, поряд із вимогами, встановленими ст. 147-1, 148 та 149 КЗпП України, які стосуються порядку застосування дисциплінарних стягнень, роботодавець зобов'язаний дотримуватись також вимог, передбачених ч. 3 ст. 40 та ст. 43 КЗпП України. Так, згідно з ч. 3 ст. 40 КЗпП України не допускається звільнення медичного працівника з ініціативи власника або уповноваженого ним органу в період його тимчасової непрацездатності, а також у період перебування працівника у відпустці.

Відповідно до ч. 1 ст. 43 КЗпП України розірвання трудового договору з підстав, передбачених п. 1, 2-5, 7 ст. 40 і п. 2 і 3 ст. 41 цього Кодексу, може бути проведено лише за попередньою згодою виборного органу (профспілкового представника) первинної профспілкової організації, членом якої є медичний працівник. Тобто згоди виборного органу первинної профспілкової організації не потрібно лише, якщо медичний працівник не є членом первинної профспілкової організації, що діє в закладі охорони здоров'я, а також у разі розкращення працівником майна (п. 8 ч. 1 ст. 40 КЗпП України) та одноразового грубого порушення трудових обов'язків керівником закладу охорони здоров'я, його заступниками, головним бухгалтером та його заступниками (п. 1 ч. 1 ст. 41 КЗпП України). Недотримання роботодавцем хоча б однієї з перелічених вимог тягне

за собою незаконність звільнення, адже законність звільнення включає у себе два складники: фактичний (вчинення працівником правопорушення, що є підставою відповідальності) та юридичний (наявність законодавчого визнання вчиненого правопорушення) [2].

Юридичний складник своєю чергою теж має два аспекти - матеріальний і процесуальний (процедурний). Якщо перший пов'язаний з юридичною кваліфікацією вчиненого як трудового правопорушення на підставі матеріальних норм, то другий пов'язаний із дотриманням процедури притягнення медичного працівника до відповідальності (застосування дисциплінарного стягнення). Тому на це повинні звертати увагу як роботодавець, так і медичний працівник. Насамкінець слід зазначити, що медичний працівник має право оскаржити рішення роботодавця про притягнення його до дисциплінарної відповідальності у комісії по трудових спорах (КТС) та/або місцевого суду за місцезнаходженням закладу охорони здоров'я або за своїм місцем проживання (на свій вибір) у тримісячний строк із дня застосування дисциплінарного стягнення. Однак рішення про звільнення можна оскаржити тільки до суду і в місячний строк із дня вручення копії наказу про звільнення або видачі трудової книжки.

Цікавим є міжнародний досвід правового регулювання цих питань. Так, наприклад, у деяких зарубіжних країнах дисциплінарні стягнення щодо медичних працівників накладаються професійними асоціаціями, в статутах і правилах яких закріплені такі повноваження. Як дисциплінарні стягнення до порушників застосовують догану, штраф, тимчасове відсторонення від заняття медичною практикою, позбавлення права на здійснення медичної діяльності.

Водночас особливістю правового статусу медиків у питанні дисциплінарної відповідальності є їхній подвійний статус: як працівників конкретного медичного закладу (типові відносини працівника і роботодавця) і як медиків за кваліфікацією, тобто осіб, зобов'язаних надавати невідкладну медичну допомогу в будь-якому місці. Іншими словами, професійні обов'язки лікарів ширші, ніж їхні трудові обов'язки, що виконуються за місцем праці. Подвійність статусу медичних працівників зумовлює тісний зв'язок дисциплінарної і морально-етичної відповідальності медиків за порушення таких обов'язків.

Звертаючись до цивільно-правової відповідальності у сфері медичної діяльності, встановлено, що це вид юридичної відповідальності, що виникає внаслідок порушення в галузі майнових або особистих немайнових благ громадян у сфері донорства крові. З цієї причини можна стверджувати, що вона є своєрідним засобом забезпечення захисту особистих немайнових прав (життя і здоров'я) пацієнтів під час надання медичної допомоги в разі донорства крові та полягає переважно в необхідності відшкодування шкоди. До особистих немайнових благ громадян, які безпосередньо пов'язані з медичною діяльністю, належать передусім життя і здоров'я. Згідно з частиною першою статті 1172 ЦКУ юридична або фізична особа відшкодовує шкоду, завдану їхнім працівником під час виконання ним своїх трудових (службових) обов'язків у сфері донорства крові.

Переважає більшість позовів, що пред'являються пацієнтами до закладів охорони здоров'я (у тому числі

до фізичних осіб - суб'єктів підприємницької діяльності, що займаються медичною практикою) у сфері донорства крові, є позовами про відшкодування матеріальної та моральної шкоди, завданої ушкодженням здоров'я, спричиненого медичною допомогою неналежної якості. Відшкодування такої шкоди здійснюється відповідно до положень глави 82 ЦК України [5].

Проте варто зазначити, що обов'язковою умовою відповідальності за заподіяння шкоди є причинний зв'язок між протиправною поведінкою медичного працівника і заподіяною шкодою. Для настання цивільно-правової відповідальності за шкоду здоров'ю у сфері донорства крові необхідно, щоб така шкода була спричинена з вини особи, яка її заподіяла. Вина медичних працівників зазвичай виступає у формі необережності.

Враховуючи наведене, знання керівниками закладів охорони здоров'я та їхніми працівниками чинного законодавства щодо відповідальності медичних працівників і вжиття заходів щодо забезпечення його дотримання є запорукою нормальної роботи закладів охорони здоров'я та надання відповідних послуг у сфері донорства крові.

Висновки. Законодавство України у сфері охорони здоров'я має велику кількість нормативних актів, що регулюють питання здійснення права на донорство крові та її компонентів, які приймалися протягом тривалого часу. Значна кількість нормативно-правових актів, що містять застарілі положення, потребують негайного вдосконалення: по-перше, гармонізації національного законодавства України в галузі охорони здоров'я з правовими питаннями Європейського Союзу; по-друге, кодифікації національного законодавства, розроблення та прийняття кодифікованого акту - «Кодексу донорства крові та її компонентів»; по-третє, вдосконалення правового регулювання прав медичних і фармацевтичних працівників та їхньої юридичної відповідальності за професійні правопорушення. Саме це сприятиме уточненню не лише ознак юридичного значення щодо донорства крові, а й визначить фактори її детермінації, які у своїй єдності відтворюють загально-правове поняття «донорства крові» в чинному законодавстві.

Література

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-ВР> (дата звернення: 05.05.2020).
2. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10 груд. 1971 р. № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08> (дата звернення: 02.05.2020).
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07 груд. 1984 р. № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/80731-10> (дата звернення: 02.05.2020).
4. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 02.05.2020).
5. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січн. 2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 02.05.2020).
6. Про донорство крові та її компонентів : Закон України від 23 черв. 1995 р. № 239/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/239/95-ВР> (дата звернення: 30.05.2020).
7. Про схвалення Стратегії розвитку національної системи крові на період до 2022 року та затвердження плану заходів щодо її реалізації : розпорядження Кабінету

ту міністрів України від 20 лютого 2019 р. № 120-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/120-2019-%D1%80#Text> (дата звернення: 02.05.2020).

8. Адміністративне право : навч. посіб. / О.І. Остапенко та ін. Київ : Правова єдність, 2009. 536 с.

9. Адміністративне право України : підручник / за заг. ред Т.О. Коломоєць. Київ : Істина, 2010. 475 с.

10. Донорство: залучення донорів крові та її компонентів : навч. посіб. / Л. Ботос та ін. ; за заг. ред. С. Гайдукової. Київ ; Вашингтон : Л.В. Андриевская, 2014. 197 с.

11. Кримінальне право України. загальна частина : підручник / за ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. Вид. 4-те, перероб. і допов. Харків : Право, 2010. 456 с.

12. Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення : тези доп. та повід. учасн. Міжнар. симп., 21-22 верес. 2012 р. Львів : ЛДУВС, 2012. 476 с.

13. Мокеєв И.Н. Инфизизоно-трансфузионная терапия : справочник. Москва : Мокеєв, 2002. 232 с.

14. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. Вид. 10-те, переробл. і допов. Київ : ВД Дакор, 2018. 1360 с.

15. Сенюта І.Я. Законодавче забезпечення донорства в Україні. *Вісник Львівського університету*. 2008. № 46. С. 26-32.

16. Уголовный кодекс Испании. Москва : Зерцало, 1998. 218 с.

17. Уголовный кодекс Федеративной Республики Германии / науч. ред. Д.А. Шестакова ; пер. с нем. Н.С. Рачковой. Санкт-Петербург : Юрид. центр Пресс, 2003. 524 с.

18. Юридична енциклопедія в 6 т. / голова ред. кол. Ю.С. Шемшученко. Київ : Укр. енциклоп., 1998. Т. 2: Д-Й., 1999. 744 с.

Ізбаш К. С.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
старший науковий співробітник відділу організації
наукової роботи*

Одеського державного університету внутрішніх справ

Домброван Н. В.,

*кандидат юридичних наук,
начальник відділу організації наукової роботи
Одеського державного університету внутрішніх справ*